

Secció III. Altres disposicions i actes administratius

CONSELL INSULAR D'EIVISSA

9597

Incoació de l'expedient per a la declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial dels costums i les tradicions que envolten la Setmana Santa de Sant Miquel de Balansat a l'illa d'Eivissa i, en concret, els anomenats passos de Dijous Sant

El Consell Executiu del Consell Insular d'Eivissa, en la reunió ordinària de data 24 de març de 2023, va aprovar la següent proposta:

"(...)

PROPOSTA DE LA CONSELLERA EXECUTIVA DEL DEPARTAMENT DE CULTURA, EDUCACIÓ I PATRIMONI AL CONSELL EXECUTIU PER A LA DELCARACIÓ COM A BÉ D'INTERÈS CULTURAL IMMATERIAL DELS COSTUMS I LES TRADICIONS QUE ENVOLTEN LA SETMANA SANTA DE SANT MIQUEL DE BALANSAT A L'ILLA D'EIVISSA I, EN CONCRET, ELS ANOMENATS PASSOS DE DIJOURS SANT

Havent-se presentat una proposta del tenor literal següent:

"Antecedents

En virtut de l'article 15.1 de la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, per iniciativa pròpia de l'òrgan competent, la consellera del Departament de Cultura, Educació i Patrimoni dictà providència d'inici el 10 de febrer de 2020, per tal que es duguessin a terme els tràmits administratius escaients per a l'oportuna adopció de l'acord d'incoació de l'expedient per a la declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial dels costums i tradicions que envolten la Setmana Santa de Sant Miquel de Balansat a l'illa d'Eivissa i, en concret, els anomenats Passos de Dijous Sant.

De conformitat amb els articles 15 i següents de la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, se seguirà el procediment establert per a la declaració de Béns d'Interès Cultural Immaterial.

Atès l'article 15.5 a de l'esmentada Llei 18/2019, la historiadora Susana Cardona Torres, conservadora del Museu Etnogràfic d'Eivissa, ha redactat una memòria que recull les peculiaritats històriques i etnològiques que determinen el context social i cultural del bé (CSV 14160102226633004525), memòria que, la tècnica que subscriu, adopta com a informe redactat per personal tècnic competent.

De conformitat amb l'article 15.9, l'acord de declaració s'haurà d'adoptar en el termini màxim de vint mesos a partir de la data en què s'hagi incoat el procediment. Una vegada transcorregut el termini esmentat, si en aquest procediment no es dicta una resolució expressa, el silenci s'entendrà desestimatori i es produirà la caducitat.

El Consell Insular d'Eivissa té atribuïdes competències pròpies, en el seu àmbit territorial, en les matèries de patrimoni monumental, cultural, històric, artístic, arquitectònic, arqueològic i paisatgístic, i de cultura, activitats artístiques i culturals, foment i difusió de la creació i la producció teatral, musical, cinematogràfica i audiovisual, literària, de dansa i d'arts combinades, promoció i animació sociocultural, en virtut de l'article 70.6 i 18 de la Llei orgànica 1/2007, de 28 de febrer, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (EAIB), que exerceix des que va ser transferida la competència mitjançant la Llei 6/1994, de 13 de desembre, d'atribució de competències als consells insulars en matèria de patrimoni històric, de promoció sociocultural, d'animació sociocultural, de dipòsit legal de llibres i d'esports (BOCAIB núm. 159, de 29-12-94).

El Departament de Cultura, Educació i Patrimoni del Consell Insular d'Eivissa és el competent per instruir aquest procediment, ja que l'apartat tercer 6.a del Decret de Presidència núm. 2020000768, de modificació del Decret de Presidència 2019000471, de data 10-7-2019, d'estructura del govern del Consell Insular d'Eivissa i creació de departaments i del Decret de Presidència núm. 2019000484, de data 16-7-2019, de determinació d'atribucions corresponents als diferents òrgans del Consell Insular d'Eivissa (BOIB núm. 153, de 5-09-2020) disposa que aquest Departament comprèn l'activitat competencial pròpia del Consell Insular en relació amb les matèries de cultura, activitats artístiques, educació, promoció i animació sociocultural, museus, arxius, biblioteques, dipòsit legal de llibres, normalització lingüística i patrimoni cultural, històric i monumental.

Dins d'aquest Departament correspon al Consell Executiu l'ordenació del procediment, en virtut de l'article tercer m del Decret de Presidència núm. 484/2019, de data 16 de juliol de 2019, de determinació de les atribucions corresponents als diferents òrgans del Consell Insular d'Eivissa (BOIB extr. núm. 98, de data 17-07-19; modificació al BOIB núm. 175, de 31-12-19), tot de conformitat amb l'article 65 del

Reglament orgànic del Consell Insular d'Eivissa (ROCI), BOIB núm. 136, de 18-9-2010; correcció al BOIB núm. 148, de 14-10-2010; modificació al BOIB núm. 48, de 16-4-2016.

Per la seua banda, l'article 72 d del ROCI preveu que corresponen als consellers executius i a les conselleres executives: «Preparar o proposar al Ple, a la Presidència del Consell, al Consell Executiu o, si és procedent, a la Comissió de Govern, segons la competència de cadascun d'aquests òrgans, l'adopció dels actes oportuns relacionats amb matèries pròpies del seu departament».

Així mateix, la tramitació administrativa s'haurà de regir igualment per la Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del procediment administratiu comú de les administracions públiques i per la Llei 40/2015, d'1 d'octubre, de règim jurídic del sector públic.

Atesa la riquesa dels elements particulars que conformen la Setmana Santa de Sant Miquel i molt concretament els Passos del Dijous Sant, amb els cantadors, les empiades o portadores amb mantellina, la Casa Santa guardada per dos joves armats, els passos i especialment la peculiaritat i antiga forma del cant d'aquestos passos.

Vist l'informe proposta favorable de la cap de Secció de Patrimoni del Departament de Cultura, Educació, i Patrimoni, de data 20 de març de 2023.

En virtut de tot l'anterior, i de conformitat amb l'article 72.d del Reglament orgànic del Consell Insular d'Eivissa (BOIB núm. 136, de 18-9-2010; correcció al BOIB núm. 148, de 14-10-2010; modificació al BOIB núm. 48, de 16-4-2016), elev al Consell Executiu del Consell Insular d'Eivissa, si ho estima adient, la següent

PROPOSTA D'ACORD

1. Incoar l'expedient de declaració de Bé D'Interès Cultural Immaterial (BICIM) els costums i tradicions que envolten la Setmana Santa de Sant Miquel de Balansat a l'illa d'Eivissa i, en concret, els anomenats Passos de Dijous Sant, d'acord amb la descripció i característiques del bé que figuren a la memòria històrica i etnogràfica (CSV 14160102226633004525), la qual forma part integrant d'aquest acord com a annex.
2. Publicar l'acord d'incoació en el Butlletí Oficial de les Illes Balears i obrir un període d'informació pública de 30 dies a partir de l'endemà d'haver-se publicat perquè les persones interessades puguin presentar les al·legacions i els suggeriments que considerin oportuns.
3. Notificar aquest acord i donar audiència a la parròquia de Sant Miquel, com a entitat que integra la comunitat portadora que promou i té un vincle destacat amb el bé cultural immaterial; a la pròpia comunitat portadora com són els obrers parroquials (que també actuaran en nom de les empiades i dels armats) i, especialment als cantadors, i a l'Ajuntament de Sant Joan de Labritja com a ajuntament de l'illa vinculat al bé cultural immaterial perquè n'emetin un informe previ i preceptiu d'acord amb l'article 15.2 de la Llei 18/2019 abans esmentada.
4. Traslladar aquesta acord al Consell Assessor del Patrimoni Cultural Immaterial de les Illes Balears, al Consell Assessor de Patrimoni Cultural Immaterial d'Eivissa i a l'Institut d'Estudis Eivissencs perquè, d'acord amb l'article 15.5 de la llei esmentada, n'emetin també els corresponents informes preceptius.
5. Notificar l'acord d'incoació a la Conselleria de Fons Europeus, Universitats i Cultura del Govern de les Illes Balears i anotar-lo en el Registre de Béns d'Interès Cultural d'Eivissa.
6. Donar-ne compte al Ple en la primera sessió que tengui.

ANNEX

MEMÒRIA DELS PASSOS DE SANT MIQUEL DE BALANSAT COM A BÉ D'INTERÈS CULTURAL IMMATERIAL

Tipus de bé

Rep la denominació de passos l'antic costum de tradició religiosa, que anualment rememoren els cristians durant la Setmana Santa, recreant el camí que va recórrer Jesucrist durant la seua Passió i la seua mort a la creu.

Els passos s'originaren a Jerusalem durant els primers segles del cristianisme i es popularitzaren gràcies als nombrosos pelegrins que visitaven Terra Santa i que escrivien sobre aquesta Via Sacra, que amb el temps ha anat rebent altres denominacions (per exemple Via Crucis), com un recorregut recordant la Passió de Crist.

Probablement foren els franciscans els que els introduïren a Europa, atès que des del segle XIV eren els encarregats de custodiar els principals llocs de Terra Santa. També foren els que fixaren les estacions en catorze i els primers a incorporar físicament estacions a les seues esglésies.

A Eivissa són celebracions lligades a la fe, a les creences i a la transmissió de coneixements i de valors morals. És possible que es començassin a introduir com a pràctiques de devoció populars a totes les esglésies rurals de l'illa. Inclouen processó, resos i cants. Tot i que

encara se celebren mantenint unes peculiars formes de cant, amb certes variacions a diferents pobles, el cas de Sant Miquel és excepcional perquè sempre ha mantengut la manera general de la celebració i ha pogut comptar amb portadors i portadores que han fet possible el manteniment i la fossilització de certs elements.

Entorn de delimitació del bé

Els passos de Sant Miquel se celebren a l'interior de l'església i en el seu entorn, concretament davant cada una de les estacions d'obra, marcades amb una creu. Tradicionalment se celebren el Dijous Sant, tot i que a Eivissa els passos es podien celebrar el Diumenge de Rams, el Dijous Sant i el Divendres Sant.

La preparació dels passos comença setmanes abans del Dijous Sant, amb la localització de les empliades i la preparació dels cantadors i la creació d'elements decoratius de la Casa Santa. Durant aquest primer procés hi podien intervenir el mossènyer de la parròquia i els obrers parroquials. Les empliades són al·lotes fadrines del poble, amb edats compreses entre uns dotze o tretze anys, fins a ben superada la vintena. Antigament es convocaven un total de vint-i-quatre al·lotes, que treien en processó la Mare de Déu dels Dolors abillades amb una mantellina al cap. Cada al·lota representava la seua pròpia unitat familiar, i es considerava un acte de distinció poder ser honrades a participar en els passos. La majoria de famílies disposaven de mantellina pròpia, però hi havia algunes cases en les quals ja no hi havia al·lotes per participar-hi i que solien deixar-la a les que no en tenien. En el cas dels cantadors, segons fonts orals, se solien organitzar grups d'uns cinc o sis joves, xifra que podia variar lleugerament cada any. Segons la tradició eren fadrins que cantaven fins que es casaven i quan un cantador tenia previst contraure matrimoni s'encarregava de buscar i començar a instruir un substitut. El costum era que el grup antic transmetia oralment les lletres i la melodia de les cançons. El cant que acompanyava la processó, segons la tradició, sempre era interpretat exclusivament per homes.

La processó s'origina dins l'església, on es canta un primer fragment i on les empliades i els portadors es preparen per treure les imatges, el Sant Crist crucificat i la Mare de Déu dels Dolors, a continuació se surt del temple i es fa una aturada davant cada una de les estacions, en les quals el mossènyer fa una introducció rememorant un fet representatiu durant el camí al Calvari. A continuació intervenen els cantadors, que es disposen en rotlo, cantant l'estrofa corresponent a la temàtica de cada una de les catorze estacions:

1. Condemna a mort de Jesucrist
2. Carregament de la creu
3. Primera caiguda de Jesucrist
4. Trobada de Jesús amb la Verge Maria
5. El Cirineu ajuda a carregar la creu
6. La Verònica eixuga el rostre de Jesús
7. Jesús cau per segona vegada
8. Jesús dona consol a les filles de Jerusalem
9. Jesús cau per tercera vegada
10. Jesús és despulcat de les seues robes
11. Jesús és clavat a la creu
12. Mort a la creu
13. Davallament de la creu. Jesús és disposat en braços de la seua mare
14. Jesús és traslladat al sepulcre

Setmanes abans de la processó algunes famílies del poble comencen els preparatius d'alguns dels elements decoratius que han de formar part de la Casa Santa, que està formada per un altar decorat per tots els voltants per plantes, flors, espelmes i testos plens de brulla. La brulla és un conjunt de brots tendres que s'obtenien fent germinar grans de blat o de llenties dins testos. Les cases que s'encarregaven de fer-la la posaven a un lloc fosc perquè quedàs amb una tonalitat ben clara. Mentre dura la processó es guarda la Casa Santa. Aquesta vigilància es fa amb la col·laboració de joves, que es van rellevant per parelles, armats amb armes de foc llargues, descarregades i disposades amb el canó dirigit en terra. Algunes cases deixaven les armes expressament aquell dia i actualment, una família del poble va fer donació de dos escopetes a l'Església i són les que es fan servir els darrers anys.

La processó finalitza baix els porxos de l'església, on els cantadors interpreten la cançó "Amunt germans", protagonitzant un dels moments més emotius de tot el recorregut, i que tot el poble de Sant Miquel viu amb una gran intensitat.

Les pertinences i accessoris del bé

Ateses les peculiaritats d'aquest bé de caràcter immaterial en l'organització i el desenvolupament dels passos hi intervenen:

- Mossènyer.
- Els obrers parroquials
- Els cantadors
- Les empliades o portadores de les imatges

- Els portadors de les imatges
- Els vigilants de la Casa Santa
- Els feligresos

Els béns mobles vinculats al bé

- Estacions d'obra a l'exterior de l'església
- Imatge del Sant Crist i de la Mare de Déu dels Dolors
- Mantellina (peça tèxtil femenina)
- Casa Santa
- Armes de foc descarregades

La memòria històrica del bé

La modalitat de passos de Setmana Santa descrita a Sant Miquel era comú molt probablement a tots els pobles d'Eivissa. Es desconeix amb exactitud el moment en què es va implementar aquesta pràctica però és probable que es fes de la mà dels franciscans i posteriorment dels dominics. Es troben documentades a l'illa, entre el final del segle XV i el segle XVI, diferents manifestacions per recordar la Passió de Crist. Segons Torres Peters els passos es podrien haver originat a partir del segle XVII. És una manifestació que el poble adopta i va adaptant segons els seus costums. La part cantada en la que intervenen els joves fadrins, té influències o almenys certes similituds amb el cant litúrgic a cappella, que practicaven antigament els clergues. D'aquí que originàriament, les dones no participassin cantant durant el passos i els cants quedaven reservats exclusivament als homes, que d'altra banda gaudien d'un cert reconeixement social. Aquesta forma antiga de cantar es pot relacionar, segons Torres Peters, amb el gregorià o cant pla, amb una lletra més popular, en català i adaptada a la parla local. Les lletres i les melodies dels passos en general i de Sant Miquel en particular, guarden també certa semblança amb altres regions, especialment de parla catalana, en les quals es cantaven cançons gairebé idèntiques. Probablement predicadors, missioners i capellans (alguns d'origen català) que participaven en les missions i en les tasques d'evangelització del poble foren decisius en el procés d'implementació i de popularització dels passos a Eivissa.

A Sant Miquel els passos s'han mantingut i preservat any rere any, a diferència d'altres pobles, però no han estat estàtics o inamovibles. Amb els anys s'han anat aplicant algunes modificacions com encara recorden algunes fonts orals, com per exemple entre els anys 1927 i 1928, en les quals es va procedir a fer una modificació de les lletres. També a final dels anys vint del segle passat es va introduir la cançó que finalitza els passos, "Amunt germans", coneguda també com "Himne de la Perseverància". Aquesta cançó va estar introduïda per un capellà català destinat uns anys en el poble. Més que una cançó pot considerar-se un himne originat a començament del segle XX, que té com a autor de la lletra el jesuïta Ramon Bolós i el pare Antoni Massana, també jesuïta, com a compositor de la música. Bolós es va especialitzar en la predicació d'Exercicis Espirituals a tot el territori català, una pràctica que també es va estendre a Eivissa i que va fer popularitzar aquesta cançó, que avui només es conserva al poble de Sant Miquel.

En el cas de les portadores o empiades, al poble de Sant Miquel també ha quedat fossilitzat l'ús d'un complement de roba, que forma part de la indumentària tradicional i que en altres pobles va desaparèixer després de la Guerra Civil, la mantellina blanca amb veta negra. Aquesta peça, és un complement que es portava per mostrar mig dol i que es reservava per a les processons religioses (en cap cas festivitats o festes patronals) i per tant per als passos de Setmana Santa. A Sant Miquel, tot i la progressiva desaparició del vestit tradicional femení des de mitjan segle XX, s'ha mantingut amb la indumentària contemporània i seguint el context original d'aquesta peça.

Estat de conservació del bé

Els passos de Sant Miquel tenen la peculiaritat que no s'han deixat mai de celebrar i sempre han pogut disposar de portadors que han seguit amb la tradició. Tot i així, les darreres dècades s'han observat certes concessions per poder adaptar-se a temps actuals. En primer lloc, a partir dels anys seixanta del segle passat es va acceptar socialment que les al·lotes que deixaven de vestir les robes tradicionals poguessin seguir participant-hi i formant part dels passos amb robes actuals, sempre que es vestís de blanc i negre i es portàs la mantellina cobrint el cap. També s'adverteix una menor disponibilitat a l'hora de comptar amb la participació de les empiades, de manera que els darrers anys surten en processó en nombre variable i sense arribar a les vint-i-quatre, tal com marca la tradició.

En el cas dels cantadors participants, també s'observa que per poder transmetre actualment les cançons, alguns cantadors han continuat cantant després de casar-se amb l'objectiu de mantenir actiu el grup i de preservar les lletres i les melodies.

També s'ha introduït una modalitat de cant interpretat per les dones, tot i que compta amb certs detractors, que també es va popularitzar a tota l'illa, de manera que actualment es canta en la celebració dels passos de totes les parròquies rurals i també a Vila. Es tracta de "Per vostra passió sagrada", una modalitat de cant implementat també en altres regions de parla catalana, amb lletra de Lluís Maria de Valls i amb música de Lluís Millet i que es va publicar per primera vegada a Catalunya el 1912.

Actualment els passos compten amb una gran participació popular, tant per part dels feligresos del poble com per assistents de fora poble, han aconseguit mantenir uns rituals avui ja desapareguts a altres pobles i disposen de joves i adolescents implicats en la seua conservació i

transmissió. Segueix formant part de l'esperit col·lectiu del poble i se segueix manifestant segons la manera d'interpretar les creences, els costums i la forma de ser local, amb contenció i recolliment.

LLETRA PASSOS DE SANT MIQUEL (versió actual)

Bon Jesús meu Salvador
Gràcia vos venc a demanar
per pode'us acompanyar
en aquesta porfessó
i contemplar es gran dolor
que vos en la creu patíreu
i amb ella mos redimíreu
de l'enemic temptador.

I ESTACIÓ

Pilat an es tribunal
a Jesús sentencià a
assotar i crucificar
com si ho fos un criminal.

II ESTACIÓ

Jesús meu que fatigat
tot estau fet una llaga
mes aquella mala plaga
la creu vos ha carregat.

III ESTACIÓ

Bon Jesús quina jornada
feis avui en gran fatiga
que caure en terra us obliga
baix de la creu tan pesada.

IV ESTACIÓ

Per el carrer d'amargura
Maria s'hi ha enconrat
amb son fill molt mal tractat
dolorit i sens figura.

V ESTACIÓ

Per temor que no expiràs
portant la pesada creu
un tal Simon Cirineu
busquen perquè l'hi ajudàs.

VI ESTACIÓ

La Verònica eixugà
sa cara del Redemptor
i en prova des gran favor
sa imatge li va deixar.

VII ESTACIÓ

En mig d'una gent malvada
el Bon Jesús caminava
i fatigat com estava
caigué segona vegada.

VIII ESTACIÓ

Unes dones que ploraven
Jesús les va consolar
i les va ensenyar a plorar
es mal que elles practicaven.

IX ESTACIÓ

Pecador si no has tengut
des teus pecats gran dolor
contempla ton redemptor
tercera volta ha caigut.

X ESTACIÓ

Aquell Senyor de les vides
Mirau-lo aquí despullat
aï com li han renovat
ses llagues i ses ferides.

XI ESTACIÓ

De mans i peus l'enclavaren
al nostre Déu i Senyor
i es judius sense compassió
ossos li desconjuntaren.

XII ESTACIÓ

Entre lladres enclavat
està nostro Salvador
morint per el pecador
obri el Cel a un malvat.

XIII ESTACIÓ

Josep baixa de la creu
es cos mort de Jesucrist
Maria amb el cor molt trist
va abraçar aquell infant seu.

XIV ESTACIÓ

Aquell Senyor d'hermosura
per naltros tant ha petit
mes ja mos ha redimit
li donen ja sepultura.

AMUNT GERMANS

Amunt germans feim nostra via
Jesus Rei nostro va davant
amunt que sols camí d'un dia
amunt germans pugem cantant.

Pugem cantant pel dret camí, pugem
i a nostro Rei seguim
i a nostro Rei seguim.

Perseverem, perseverem
que ja amb la mà tocam el cim
que ja amb la mà tocam el cim.

Pugem cantant amb veu serena
l'himne sagrat de nostra fe
i en arribat a la carena
veurem un cel pur i serè

veurem un cel pur i serè.

Som la legió que persevera
pel dret camí que mana el Cel
i a Jesucrist amb la senyera
fins a morir serà fidel
fins a morir serà fidel.

Lo seguirem fins al Calvari
a Jesucrist Nostro Senyor
que ell per nosaltres va pujar-hi
com un anyell d'expiació
com un anyell d'expiació.

Si pels camins punyen espines
o ens oprimeix defalliment
no siguem ànimes mesquines
que tenen por dels sofriments
que tenen por dels sofriments.

Els sofriments ens fortifiquen
i ens fan semblar al Fill de Déu
i es qui pateix aquí una mica
serà la glòria un company seu
serà la glòria un company seu.

La qual cosa es fa pública per al general coneixement de conformitat amb el que estableix l'article 15, regulador del procediment de declaració de béns d'interès cultural immaterial, de la LLei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears.

Eivissa, 10 d'octubre de 2023

La cap de Secció de Patrimoni del Departament de Cultura, Educació i Patrimoni del Consell Insular d'Eivissa

Lina Sansano Costa

